

Tabloul patologiei umane (II)

Următoarele două precarități sînt cele caracterizate prin lipsa determinațiilor: G-I (horetită) și I-G (ahoretie).

Horetita (G-I), interpretată de Noica nu atît ca o lipsă a D-urilor, cît ca o dereglare a lor, duce la precipitarea determinațiilor sau la încetinirea lor: I-ul fie își dă prea repede niște determinații inadecvate, fie amină la nesfîrșit darea lor. E o maladie a voinței, spune Noica, spre deosebire de todetită (maladie a inteligenței) și todetită (maladie a sentimentului). Ca maladie a voinței, horetita îmbracă o formă acută (a nerăbdării) și una cronică (a aminării, a nehotărîrii). Fiind vorba de voință, ne-am așteptat ca exemplele date de Noica să fie legate exclusiv de om, dar filozoful român dă trei exemple non-umane: Luceafărul, ingerii și specia saurienilor. Cele trei exemple se referă la trecerea de la palierul 1 la palierul 2, adică la încrucișarea unor generaluri într-un punct individual, fără ca acel individual să reușească însă să-și mai dea în continuare determinații. Voința există, dar lipsește puțința.

Luceafărul din poezia omonimă eminesciană este o instanță generală care nu numai că întîmpină piedici în încercarea de a se individualiza, dar pe deasupra, odată individualizat, nu își poate da niște determinații care să-i confere individualității sale un statut durabil. Luceafărul nu poate rămîne în limitele unui contur individual pentru că nu își poate da determinații adecvate acestui contur. El vrea cu nerăbdare determinațiile iubirii, adică ale morții, iar natura sa generală nu poate conștientiza și moartea. De aceea, pierind ca individual, Luceafărul rămîne în veșnicia elementului său general, dar un element fără chip și fără determinații umane. Luceafărul eminescian suferă de horetită acută. Perspectiva în care se așază Noica cînd vorbește despre Luceafăr este cea a ochiului lui Dumnezeu, iar agentul maladiei este chiar maladia.

Al doilea exemplu este cel al ingerilor, aceștia suferind însă de o formă cronică de horetită. Nu mai este așadar vorba de o nerăbdare în darea unor determinații proprii, ci în întîrzierea *sine die* în darea oricăror determinații. Ingerilor nu li se întîmplă nimic, spune Noica. Fiecare inger are de la început o natură generală, fiecare inger este o specie. Neavînd determinații, nici măcar de loc și timp, ingerul este o făptură al cărei chip individual nu poate fi distins, ceea ce înseamnă că nu are de fapt chip individual. Orice individual este un *hic et nunc*, un „aici și acum“, iar ingerul neavînd asemenea determinații, nici măcar individual nu este. Este specie goală, fără variații și fără determinări individuale. Perspectiva este cea a ochiului lui Dumnezeu, iar agentul maladiei este maladia.

Al treilea exemplu este cel al saurienilor. Saurienii reprezintă exemplarele unei specii ce nu și-au putut da determinații care să le asigure supraviețuirea. Avem așadar o specie, avem și exemplare individuale, dar nu avem determinațiile prin care I-urile să reușească a subzista cu adevărat. E vorba de o încercare nereușită de supraviețuire a unor individualuri din cadrul unei anumite specii de saurieni, căci din specia saurienilor fac parte reptile a căror existență durează și astăzi – șopîrlele și cameleonii –, ceea ce înseamnă că Noica se referă la reptile a căror specie a dispărut. Dar atunci nu este vorba de saurieni care nu puteau să-și dea în genere determinații, ci de cei care nu au putut să-și dea tocmai acele determinații care să le asigure supraviețuirea. De subzistat au subzistat cu adevărat, numai că nu au supraviețuit pe timp îndelungat. (Noica folosește de regulă termenul de „subzistență“ cu referire la generaluri, și nu la individualuri. Individualul nu subzistă, ci este, în schimb elementul subzistă și totodată există.) Punctul de vedere este cel al ochiului lui Dumnezeu, iar agentul maladiei este chiar maladia.

Restul capitolului conține exemple luate din lumea omului. Don Quijote, Nietzsche, Zarathustra, Ludovic al XIV-lea și Pygmalion suferă, potrivit lui Noica, de horetită. În toate aceste exemple, individualul uman, în numele unei misiuni generale pentru care se simte chemat, fie nu își dă determinații, fie își dă determinații inadecvate generalului propriu, dar *nota bene*, determinațiile ce sînt inadecvate generalului *interior*. Agentul precarității este de fiecare dată omul, unghiul de vedere fiind cel al individualului uman. Noica are în vedere misiunea sau idealul unor oameni, dar o misiune și un ideal cărora nu li se poate da determinații pe potriva lor. Iată de ce Noica, în cazul acestor exemple, vorbește de horetită în termeni de ahoretie. Căci chiar dacă nu e vorba de un refuz expres al determinațiilor (iar refuzul caracterizează ahoretia, nu horetita), este în schimb vorba de un raport între G-ul interior individualului și individualul care nu își dă determinații pe măsura acestui Gi. Chiar dacă am spune că refuzul de a-ți da determinații e o formă contrară voinței de a-ți da cu orice preț determinații, obiecția este aceea că refuzul este el însuși un act voluntar, căci individualul *vrea să nu-și dea* determinații, ceea ce înseamnă că refuzul

tot o formă de voință este, el neputînd fi confundat cu abulia cronică a celui care nu mai voințește nimic, nici măcar să refuze una sau alta dintre determinații pe care și le-ar putea da. De horetită propriu-zisă am fi putut vorbi dacă generalul din fiecare exemplu ar fi fost mai întîi unul exterior I-ului și apoi s-ar fi împlîntat în individual, numai că de fiecare dată e vorba de un Gi aflat deja în individual.

Un alt exemplu este cel al vikingilor și semințiilor germanice, care nu au putut să-și dea în Europa niște determinații pe potriva sensului lor istoric. Cu alte cuvinte, determinațiile pe care și le-au dat ele în istorie, sub forma enclavelor etnice în mijlocul altor comunități sau a burgurilor izolate prin fortărețe în sinul altor popoare, nu au avut parte de o existență durabilă: mai devreme sau mai tîrziu ele s-au destrămat, fiind înghițite de lumea popoarelor din jur. Un alt exemplu este cel al Spartei. Poporul spartan, a cărui constituție ideală, bazată pe educație și război, a dat naștere unei comunități de războinici justițiară căreia i-a lipsit niște determinații pe măsura unei istorii de lungă durată. El s-a stins, asemenea vikingilor și stirpelor germanice. În ambele exemple, Noica privește poporul drept un individual (individualul din umbră, adică agentul maladiei).

Un exemplu aparte este cel al lui Pygmalion, și asta nu pentru că Noica ar schimba unghiul de vedere sau definiția dată individualului, ci pentru că acum, cu exemplul sculptorului îndrăgostit de propria și unica statuie ce-i ieșise din miini, avem de-a face cu o variantă *sui generis* a horetitei, cea a *determinației unice*. Pînă acum, în exemplele în care era vorba de individualuri umane, individualul era purtătorul unui general pentru care nu putea să găsească determinații adecvate sau reușite. Acum însă avem de-a face cu un individual (Pygmalion) al cărui general, viziunea lui artistică, își găsește expresia într-o creație, într-un alt individual (Galatea), a cărui expresie este atît de reușită și atît de adecvată încît Pygmalion, îndrăgostindu-se de propria capodoperă, nu mai poate crea nimic. Pygmalion nu mai sculptează nimic, el nu-și mai dă nici o determinație ca sculptor, și asta pentru că, de la prima încercare, a reușit să dea viziunii sale artistice unica și deplină sa determinație sculpturală. Această determinație este una singură și într-un tot reușită, dar totuși o determinație care, singură fiind, nu poate juca rolul de expresie completă a viziunii artistice a lui Pygmalion. Raportul dintre I și Gi, fiind reprezentat de o singură determinație, este unul precar. Ceea ce este demn de remarcat este că statuia, deși este ea însăși un individual, ea nu poate fi, în raport cu individualul propriu-zis, Pygmalion, decît o determinație a acestuia.

Ahoretia (I-G) este o maladie a lucidității, presupunînd refuzul voit, din partea individualului, a determinațiilor adecvate generalului interior. Fiind o boală a lucidității, exemplele pe care le alege Noica în acest capitol ar trebui să aparțină exclusiv lumii umane. Și totuși, Noica dă cîteva exemple non-umane menite a ilustra o valabilitate mai largă a acestei precarități. Întrucît palierul consacrat prin excelență individualului uman este palierul 3, sîntem siliți, o dată cu aceste exemple non-umane, să-l părăsim. Ne vom muta pe palierul anterior acestuia, palierul 2, care corespunde domeniului acelor individualuri care sînt lipsite de mediu intern. Dar pentru că acum nu se mai poate vorbi de luciditate și de refuz conștient al determinațiilor, Noica va pune în locul lor ideea „absorbirii“ sau a „confiscării“ I-ului de către un G care este exterior acestuia, ceea ce înseamnă că locul în care ne așezăm acum este cel al unor cîmpuri care absorb individualul căruia i-au dat naștere, deci ne aflăm nu atît pe palierul 2, ci mai curînd la întretăierea palierelor 1 și 2. Exemplele lui Noica sînt trei: 1) substanțe care smulg și atrag în organizația lor particulele altora, electroni de pildă; 2) corpuri cosmice care prind în orbita lor alte corpuri, de pildă Pămîntul atrage și prinde în cîmpul său gravitațional corpul Lunii; 3) asimilarea biologică (mîncatul), prin care o realitate cu generalitate integrează naturi individuale.

În primul exemplu, nu se înțelege de ce electronii sînt individualuri, de vreme ce ei nu au contur, nu sînt perceptibili și nu au un mediu intern (aici avem de-a face mai degrabă cu precaritatea tautologică G-G, o expresie a letargiei generalității lumii anorganice, cum chiar Noica spune cîteva rînduri mai jos). În al doilea exemplu, satelitul individual Luna este atras tot de un individual, Pămîntul, și nu de un general (caz în care avem o precaritate tot tautologică, de tipul I-I), iar în cel de-al treilea exemplu, asimilarea este gîndită invers decît obișnuiește Noica s-o facă. Într-o asimilare propriu-zisă, individualul este cel care asimilează generalul exterior, și nu invers. Avem de-a face așadar cu exemple de horetită descrise în termeni de ahoretie. Întrucît ne aflăm la încrucișarea palierului 1 cu palierul 2, unghiul de vedere este cel al ochiului lui Dumnezeu, iar agentul precarității este chiar precaritatea.

Celelalte exemple aparțin lumii omului. Orice

natură umană extatică, a cărui ființă individuală este transpusă într-un general exterior ei, suferă de ahoretie. Mai mult, orice om care iubește suferă de ahoretie, căci „orice dragoste adevărată e dragoste de Dumnezeu“, după vorba lui Scheler sau, în variantă biologică, orice iubire nu e una a individualului pe care îl iubești, ci a speciei pe care, fără să știi, o slujești prin intermediul aceluia individual pe care îți închipui că îl iubești. Aici sîntem pe palierul 3-4, unghiul de vedere este al individualului uman, generalul este fie Ge, fie Gi, după cum înțelegem conceptul de Dumnezeu și pe cel de specie: ca fiind în afara sau înăuntrul I-ului, sau ca fiind acel Gi care se racordează acum la Ge din care a provenit. În fine, fișa clinică în care Noica se prezintă pe sine ca un caz tipic de ahoretie este un exemplu uimitor de cum poți scrie despre tine însuși cu o detașare aproape radiografică.

Ultimele două maladii, cele în care termenul care lipsește este generalul, sînt catholită (I-D) și acatholia (D-I).

Catholita (I-D) este maladia dată de carența G-ului. Cum aici avem un individual deja constituit, lipsa generalului nu privește absența cîmpurilor generale din a căror încrucișare s-a ivit individualul, ci numai pe cea a celui general care este propriu individualului respectiv, adică a generalului interior. Într-un cuvînt, nu toate generalurile lipsesc, ci numai Gi. Exemplele alese de Noica țin, iarăși, de lumea non-umană și de cea umană. Din prima categorie face parte exemplul proteinelor și al proteinoizilor. Proteinele au un G, în vreme ce proteinoidele nu, iar G-ul lor este chiar codul genetic căruia proteinele, spre deosebire de proteinoide, îi pot da ființă. Proteinele, prin combinația lor, au informație, au un Gi, proteinoidele nu. Primele sînt agentul ordinii, celelalte nu. În acest exemplu, individualul este fiecare moleculă de proteină (aminoacid) care, asemenea unei litere, se combină cu alte litere pentru a da naștere unui limbaj înzestrat cu sens general – codul genetic. Determinațiile individualului sînt chiar combinațiile în care intră aminoacizii individuali în încercarea lor de a obține un cod cu semnificație generală.

Exemplele date de Noica din lumea umană aduc în prim-plan distincția dintre o carență a generalului care nu este însoțită de conștiința acestei carențe (Don Juan, fiul ridipitor, celții) și o carență a cărei conștiință este prezentă (omul lucid în genere, Kierkegaard). În primul caz, individualul uman nu știe ce-i lipsește, determinațiile pe care și le dă proliferînd în gol și în chip orbește. Neștiind ce-i lipsește, individualul se poartă ca și cum nu i-ar lipsi nimic. În cel de-al doilea caz, omul este conștient de ceea ce îi lipsește, fără a putea însă să acopere acea lipsă decît prin inventarea unor surrogate de generaluri. Toate aceste exemple lasă deschisă posibilitatea carenței unui general care poate fi tot atît de bine interior sau exterior. Unghiul de vedere în care se așază Noica este cel al ochiului lui Dumnezeu, agentul maladiei fiind chiar individualul din cadrul acelei precarități.

Un alt exemplu e cel al poporului celtic. Pentru Noica, poporul celtic, așadar un individual colectiv, nu a reușit să dea naștere, prin determinațiile lui istorice, unei ordini generale de rangul statului. Celții nu au avut stat, deci nu au avut un general istoric. Din nou se cuvine să ne întrebăm în ce măsura poporul este un individual colectiv. Restul exemplurilor se referă la agitația fără sens a omului contemporan, lipsa de finalitate a vieții, inexistența lui Dumnezeu și absurditatea fără de leac a lumii în care trăim sînt, toate, forme de catholită.

Acatholia (D-I), maladie a lucidității, cere refuzul conștient și voluntar al generalului. De această dată nu mai e vorba de neputința de a găsi în afara ta sau în tine un sens general căreia să i te supui, ci de respingerea oricărui sens, chiar și atunci cînd el există. Expresia curentă a acestei maladii este civilizația lumii contemporane. Lumea civilizată, prin acumularea atîtor reușite tehnice și științifice, este ca un paradis al luxurienței materiale căruia îi lipsește însă un sens. Trăim bine, dar fără rost și, pe deasupra, nici nu mai acceptăm ideea că am putea avea un rost a cărui semnificație să depășească lumea de aici. Totul e aici și acum, într-o deplinătate exuberantă a unor determinații pe care oamenii și le dau de dragul lor înșiși. Spiritul anglo-saxon, empirismul, pozitivismul și pragmatismul sînt tot atite forme de acatholie contemporană.

În încheiere, o ultimă remarcă. Cartea lui Noica este înșelătoare. La prima vedere, cititorul trăiește cu impresia că are în față un eseu banal în cuprinsul căruia autorul își etalează cunoștințele sale enciclopedice. În realitate, în spatele acestei diversități impresionante de informații, se ascunde o armătură conceptuală foarte riguroasă. Așadar, *Scrisori despre logica lui Hermes* nu este o carte de eseuri, ci una de adevărată gîndire ontologică.

Sorin LAVRIC